

Магчымасці выкарыстання гадзін школьнага кампанента для фарміравання лінгвакультуралагічнай кампетэнцыі навучэнцаў пачатковых класаў

В. І. СВІРЫДЗЕНКА,
дактарант кафедры беларускага
і рускага мовазнаўства
БДПУ імя М. Танка,
кандыдат педагогічных навук,
дацэнт

Вывучэнне беларускай мовы ў школе прадугледжвае развіццё асобы навучэнца, яго культурных арыенціраў, творчых схільнасцей і здольнасці да сацыяльнага самавызначэння. У адпаведнасці з ідэяй рэалізацыі кампетэнтнаснага падыходу ў навучэнцаў павінна быць сфарміравана лінгвакультуралагічная кампетэнцыя, якая цесна звязана з моўнай і камунікатыўнай кампетэнцыямі і рэгулюе маўленчыя паводзіны чалавека.

Лінгвакультуралагічная кампетэнцыя навучэнцаў-білінгваў патрабуе ўсведамлення кожнай з дзвюх дзяржаўных моў як нацыянальнай каштоўнасці, засваення культурна маркіраваных адзінак беларускай і рускай моў, авалодання правіламі маўленчага этыкету. Яе фарміраванне немагчыма без звароту да моўных адзінак, да якіх належаць і фразеалагізмы (фраземы). Яны не з'яўляюцца аб'ектам спецыяльнага вывучэння на ўроках беларускай мовы ў пачатковых класах. Разам з тым у падручніках па беларускай мове і літаратурным чытанні для II—IV класаў сустракаецца вялікая коль-

касць фразеалагізмаў, многія з якіх патрабуюць ад настаўніка спецыяльна арганізаванай работы, накіраванай як на тлумачэнне значэння моўных адзінак, так і на іх актывізацыю ў маўленні навучэнцаў. Аднак абмежаваны аб'ём вучэбнага часу не дае магчымасці вучням у дастатковай ступені пазнаёміцца з фразеалагічным багаццем беларускай мовы. Кампенсаваць гэта можна за кошт гадзін школьнага кампанента.

Факультатыўныя заняткі “У краіне знаёмых незнаёмцаў” для III—IV класаў устаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай і рускай мовамі навучання і выхавання, праграма і сцэнарыі якіх будуць прадстаўлены ў бліжэйшых нумарах часопіса, дадуць магчымасць навучэнцам паназіраць за ўжываннем фразеалагічных адзінак у маўленні, навучыцца выкарыстоўваць іх у маўленчай практыцы, атрымаць лінгва- і этнакультуралагічную інфармацыю, засвоіць этыкетныя словы і выразы. Асноўнымі крытэрыямі адбору матэрыялу для факультатыўных заняткаў сталі:

- адпаведнасць складанасці зместу навучання вучэбным і ўзростава-псіхалагічным магчымасцям навучэнцаў пачатковых класаў;
- нацыянальна-культурная адметнасць фразеалагізмаў;
- агульнаўжывальнасць, шырокая распаўсюджанасць фразем у вусным беларускім маўленні, іх сітуацыйная каштоўнасць;
- магчымасць тлумачэння значэння фразеалагічнай адзінкі праз падбор свабоднага сінанімічнага словазлучэння, у склад якога ўваходзіць знаёмая 9—10-гадовым навучэнцам лексіка;

- значны ўплыў на фарміраванне ў навучэнцаў сістэмы агульначалавечых і нацыянальных каштоўнасцей, норм маўленчых паводзін у розных сітуацыях зносін.

Праграма прадугледжвае знаёмства навучэнцаў III класа з групамі саматычных фразеалагізмаў, у склад якіх уваходзіць назва пэўнай часткі цела чалавека (вуха, вока, нос, галава, рука і інш.). Напрыклад:

Заняткі 2. Пакажу вам з вока на вока, хто бліскае вачамі, не зводзіць вачэй, хавае вочы, не паказвае вачэй, у каго вока гарыць, вочы разбягаюцца, што вочы адбірае, кідаецца ў вочы, куды вочы глядзяць.

Заняткі 3. Раскажу вам на вушка, хто наставіў вушы, а хто і вухам не вядзе, хто тугі на вуха, каго за вушы не адцягнеш, каму ў адно вуха ўлятае, а ў другое вылятае, у чыіх вушах звініць.

Заняткі 4. Раскажу вам, што просіцца ў рот, хто смяецца на ўвесь рот, каму палец у рот не кладзі, у каго рот да вушэй, макавай расінкі ў роце не было, турбот поўны рот, хто трымае рот на замку, а ў каго рот не закрываецца.

На занятках у IV класе прадугледжваецца знаёмства з групамі фразеалагізмаў, у склад якіх уваходзяць розныя лексіка-семантычныя групы назоўнікаў (будаўнічая лексіка, тэрміны сваяцтва, назвы мэблі, посуду, раслін, жывёл і інш.). Напрыклад:

Заняткі 2. Пакажу вам, хто стукае ва ўсе дзверы, адмыкае адамкнёныя дзверы, жыве пад адным дахам, у каго вароты пірагамі падпёртыя, ёсць дах над галавой, няма ні кала ні двара, каму адчыняюць дзверы, паказваюць на дзверы, адчыняюць акно ў свет, даюць ад варот паварот.

Заняткі 5. Пакажу вам, хто пад стол пешкі ходзіць, знайшоў тапор пад лаўкай, жыве з плеч ды ў печ, што пачынаюць рабіць ад печкі, калі стол ломіцца, для чаго патрэбны круглы стол, як раскаладаюць па палічках.

Заняткі 7. Раскажу вам, хто такі кум каралю, каго называюць мамінай дачушкай, маміным сыночкам, сваім братам, сваёй сястрой, хросным бацькам, што ўспрымаюць з малаком маці, дзе знайсці брат-сястрыцу, колькі гэта — старой бабе сесці, якое бабіна лета, калі было за дзедкам шведам.

У сцэнарыях факультатыўных заняткаў будуць прадстаўлены прыёмы працы, накіраваныя на:

- 1) вылучэнне фразеалагічных адзінак і вызначэнне іх ролі ў мастацкіх тэкстах;
- 2) тлумачэнне значэнняў фразеалагізмаў;
- 3) знаёмства з этымалогіяй фразеалагізмаў, якія маюць яскравую ўнутраную форму;
- 4) выкарыстанне фразеалагізмаў у маўленні;
- 5) груповую засвоеных фразеалагічных адзінак;
- 6) супастаўленне эквівалентных фразеалагічных адзінак беларускай і рускай моў.

Акрамя гэтага, будуць апісаны разнастайныя гульнівыя прыёмы, якія дапамогуць вучням запомніць кампанентны склад фразеалагізмаў і замацаваны за імі сэнс.

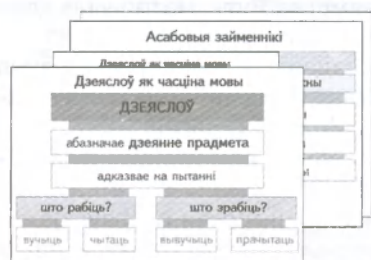
Такім чынам, факультатыўныя заняткі “У краіне знаёмых незнаёмцаў” трэба разглядаць як форму навучання, здольную аказаць значны ўплыў на фарміраванне лінгвакультуралагічнай кампетэнцыі навучэнцаў III—IV класаў. Гэта абумоўлена тым, што ў ходзе заняткаў будзе ажыццяўляцца пастаянны зварот навучэнцаў да этнакультурнага кантэксту.

Камплекты

дэманстрацыйных плакатаў

Уклад. В. І. Свірыдзенка

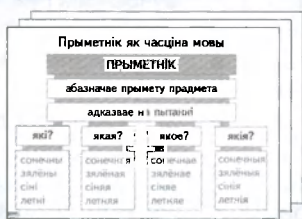
Рэкамендавана навукова-метадычнай установай “Нацыянальны інстытут адукацыі” Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь

Дзеяслоў + Займеннік
Камплект з 8 плакатаў 83 x 59 см
і аднаго плаката 42 x 59 см

Назоўнік
Камплект з 10 плакатаў
83 x 59 см і 5 плакатаў 42 x 59 см

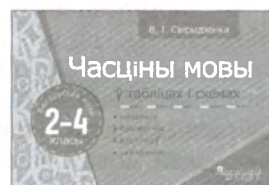

Прыметнік
Камплект з 6 плакатаў 83 x 59 см
і трох плакатаў 42 x 59 см

В. І. Свірыдзенка, Н. М. Антановіч

Слоўнікавыя словы
Рабочы сшытак
70 x 100 1/16 (17 x 24 см)

В. І. Свірыдзенка
Часціны мовы ў табліцах і схемах
II—IV класы
84 x 60 1/16
(20 x 14,5 см)